

Leer denken vanuit de leerling

Formatief evalueren is een interactief proces. Niet alleen jij, maar ook je leerlingen moeten aan de slag. Maar hoe krijg je dat voor mekaar? Het helpt als je concreet benoemt welk gedrag je bij hen wilt zien.

Niet alleen jij, maar ook de leerlingen moeten aan het werk bij FE

Sinds 2018 werken vijftien middelbare scholen in het leernetwerk formatief evalueren (FE) met de FE-cyclus (Gulikers & Baartman, 2017). Daarbij komt steeds vaker de vraag naar voren: wat doet de leerling eigenlijk? Formatief evalueren geldt als een goed middel om eigenaarschap en zelfregulatie bij leerlingen te stimuleren (Nicol & Macfarlane-Dick, 2006). Maar hoe precies is in de praktijk nog wel een vraag.

Leerlinggedrag

Leerlingen verwerven niet spontaan eigenaarschap. Dat ontstaat pas door interactie met jou en daarbij is coregulatie belangrijk (Allal, 2019; Panadero et al., 2018). Je reguleert hun leren eerst samen en legt dit vervolgens steeds meer bij de leerling zelf. Wie wil dat leerlingen hun eigen werk analyseren aan de hand van succescriteria, zal ze bijvoorbeeld

eerst een activiteit moeten laten doen waarin ze die criteria helder krijgen. In ons onderzoek hebben we met meer dan honderd docenten uit het leernetwerk en daarbuiten nagedacht over de vragen: Welk gedrag wil je bij leerlingen zien? Wat moet jij doen om dit gedrag met formatieve feedback uit te lokken? Dat vroegen we 24 docententeams van de vijftien scholen uit het netwerk en 27 docenten daarbuiten: expliciteer welk concreet leerlinggedrag je wilt zien in de vijf fasen van een FE-cyclus. De antwoorden varieerden van heel abstract naar heel concreet. Bijvoorbeeld van de leerling doet mee of kent de leerdoelen (lees: laat geen concreet gedrag zien), naar de leerling stelt vragen bij de leerdoelen, of verwerkt feedback in een volgende taak (concreet gedrag).

Docenten vonden dit denken vanuit leerlinggedrag zeer verhelderend. Ze ontdekten dat ze nog helemaal niet goed wisten wat ze nu eigenlijk met FE wilden bereiken bij leerlingen en hoe dat gewenste eigenaarschap eruit zou moeten zien. Ook kregen ze beter zicht op hun eigen rol. Zo noemden veel docenten als gewenst gedrag: 'Leerlingen analyseren hun eigen werk met succescriteria.' Door dit te benoemen, realiseerden ze zich dat zij dan eerst leerlingen aan het werk moesten zetten: met een activiteit die de succescriteria voor leerlingen verheldert, en vervolgens met een bijpassende taak en een opdracht zodat leerlingen hun eigen of elkaars werk met de succescriteria kunnen vergelijken. Ze moeten daarvoor ook tijd inbouwen in hun les. Docenten realiseerden zich kortom dat formatief evalueren draait om onderwijsontwerp, iets dat Boud & Molloy al eerder aanstipten (2013).

Succesfactoren

Zo stimuleert formatief evalueren zelfregulatie bij vo-leerlingen:

- Denk vanuit concreet leerlinggedrag en benoem dit met de vijf fasen van de FE-cyclus.
- Vertaal leerlinggedrag naar benodigd docentgedrag.
- Bedenk activiteiten die gewenst leerlinggedrag uitlokken.
- Je kunt variëren in meer docentgestuurd of juist meer leerlinggestuurd.

Zie voorbeelden in een praktische tool op didactiefonline.nl.

Dertien docenten van het FE-leernetwerk vertaalden vervolgens in een workshop met onderzoekers concreet leerlinggedrag naar acties om dat gedrag uit te lokken. Het bleek een eye-opener dat zij zelf de leerdoelen moesten bepalen (eerste fase van de FE-cyclus). Veel docenten dachten dat leerlingen bij FE en zelfregulatie altijd hun eigen leerdoelen moeten formuleren. Met de onderzoekers leerden ze vanuit leerlingen te denken en ontdekten ze dat deze

het lastig kunnen vinden hun eigen leerdoelen te verzinnen als ze geen voorkennis hebben. Door een FE-cyclus met de leerlingen samen te doorlopen, kunnen de leerlingen grip krijgen op de leerdoelen, succescriteria en hun eigen prestaties. En wellicht kunnen ze daarna wél zelf vervolgleerdoelen formuleren.

Benoem expliciet welk concreet gedrag je wilt zien bij leerling

Formatieve praktijken

De FE-cycli verschilden in de mate waarin de bal bij de docent of de leerling ligt, er waren meer docentgestuurde en meer leerlinggestuurde FE-processen. In de meer docentgestuurde varianten bepaalt de docent de leerdoelen (fase 1), vervolgens ook welke activiteiten leerlingen moeten doen om hun beheersing van de leerdoelen te laten zien (fase 2), geeft hij of zij een analyse aan de leerling (fase 3), en feedback (fase 4) en zegt de docent tegen de leerling wat te doen met de feedback (fase 5).

In de meer leerlinggestuurde variant krijgt de leerling meer ruimte een activiteit te kiezen en is er meer dialoog tussen docent en leerlingen. Ze ontdekken bijvoorbeeld samen de succescriteria en de leerling vraagt zelf om feedback. Ook hebben klasgenoten een grotere rol, ze analyseren bijvoorbeeld elkaars werk of bespreken en bedenken in een groepje mogelijke vervolgstappen.

Met andere woorden, in de meer docentgestuurde cycli bepaalt de docent vooral hoe het leren eruit moet zien, terwijl in de leerlinggestuurde cycli de docent leerlingen uitdaagt om dit meer zelf – en met elkaar – te verkennen. Wie FE

wil inzetten om meer zelfregulatie bij leerlingen te ontwikkelen, zal langzaam opschuiven naar die meer leerlinggestuurde FE-cyclus. ■

Judith Gulikers en Marijke Veugen zijn verbonden aan de Wageningen Universiteit, Liesbeth Baartman aan de Hogeschool Utrecht. Bronnen en verder lezen-tips over (zelfregulatie bij) formatief evalueren op didactiefonline.nl.